

Методологічні основи товарознавчої експертизи коштовностей.

Артюх Т.М.
Індутний В.В.

Товарознавча експертиза – один з важливих інструментів ринкової економіки, а в поєднанні з прогнозуванням вартості сприяє формуванню сучасних цивілізованих ринкових відносин та захисту інтересів Держави і прав споживачів.

Вирішення державної проблеми щодо запобігання вивезення за межі України предметів національного культурного надбання, їх належного обліку та реєстрації в Музейному фонді, антикварних магазинах, митній службі передбачає створення комплексної системи заходів, що обумовлює їх обов'язкове експертне оцінювання, кодування та прогнозування страхової та оціночної вартості.

Антикварні вироби, вироби мистецтва, предмети колекціонування, унікальні пам'ятки Музейного фонду – тобто коштовності, уявляють собою унікальний та специфічний за змістом товар, споживна цінність яких в першу чергу визначається науковою, історико-культурною значущістю, художньою цінністю, яка обумовлена глибокими та давніми традиціями їх споживання. [1]

Коштовності як товар, виконують різні функції залежно від сфери їх застосування. З одного боку, це унікальні пам'ятки Музейного фонду України, які включені до Державного реєстру і використовуються для розвитку освіти, науки та культури, залучення громадян до оволодіння надбанням національної та світової історико-культурної спадщини, і для експонування та реставрації за кордоном під гарантії держави, яка їх приймає. З іншого боку, це антикварні вироби, вироби мистецтва, предмети колекціонування, які реалізуються в антикварних магазинах, салонах, через аукціони, спеціалізовані виставки.

Різноманітність місій, яку виконують коштовності, їх орієнтація на задоволення потреб певного контингенту споживачів, вимагає відповідно кваліфікованої експертної оцінки цих товарів, рівня їх цін, страхової вартості, документального оформлення соціального захисту, створення єдиних методологічних основ щодо їх експертиз.

Вагомим аргументом актуальності цього питання в сучасний період є відсутність в Україні взагалі нормативно-правової бази з експертної діяльності та страхування коштовностей, термінології, класифікацій, методик та методів визначення критеріїв оцінювання та їх показників.

Неузгодженість цих питань на рівні Держави призводить до виникнення проблем при ліцензуванні торгівлі антикваріатом, їх статистики, веденні музейного обліку та страхуванні коштовностей, а також їх кодифікуванні при митному оформленні.

Аналіз сучасних методик до здійснення експерту коштовностей, які проводяться різними фаховими експертами, зокрема з мистецтвознавства, гомології, спеціалістами пробірною наглядом тощо, свідчить про те, що вони не

вирішують проблеми комплексного оцінювання коштовностей внаслідок обмеження визначеної мети та вагомих критеріїв, що формують споживну цінність коштовностей.

Відомо, що оціночна вартість коштовностей є суспільно обґрунтованою категорією визначення якості товару і тому повинна чітко відбивати обсяг інформації про споживні властивості і якість товару і повинна визначатися певною історично сформованою мовною домовленістю на рівні всього суспільства, як вже цілком консолідований вираз суспільної думки.

Для того, щоб експерт міг визначитися відносно сутності операцій оцінки коштовностей, а це, перш за все, різновиди логічних операцій співставлення, важливо знати, що кожний об'єкт експертизи необхідно розглядати як один із палітри подібних об'єктів, і якщо ця умова не виконується, то якісна експертиза взагалі неможлива. [2] Абсолютно унікальний об'єкт, який не має ніяких аналогів у своїх споживних властивостях, є недоступним для виконання експертних робіт, і дослідити його споживні характеристики неможливо.

Отже, мета і суть товарознавчої експертизи коштовностей полягає у визначенні експертних критеріїв, що обумовлюють їх споживну цінність та у прогнозуванні вартості на основі аналогії з іншими, спорідненими за способом споживання коштовностями.

Слід пам'ятати, що ніякі власні ідентифікаційні ознаки предметів самі по собі не можуть бути визнаними у якості аргументів стосовно того, що конкретна річ є коштовною.

Предмет як коштовність визначається тільки тоді, коли справдилися його основні критерії [2]:

- бути символом краси, посланням, що стимулює розвиток образної уяви та розумової праці людей, за допомогою якого вони намагаються надати зміст (ідею) оточуючим предметам і власному життю, виразити сутність і гармонію законів природи, а головне, показати і чимось виділити свою власну особистість і неповторність;
- бути цінним подарунком та виражати форми, в яких здійснюються обряди обдаровування і які є формоутворювальними стосовно історико-культурних традицій окремих соціальних груп, народів, націй, держав;
- бути артефактом або пам'яткою історії і науки, яка є свідченням про значимі події і особистостей минулого.

В основу виконання названих критеріїв покладено операції суміщення і співставлення комплексу уявлень (образів) про предмет експертизи з системою абстрактних уявлень (образів) про коштовності в цілому.

Ця логічна операція називається аналогією і передбачає наявність одного або кількох “об'єктів-прототипів” і, відповідно, “об'єктів-аналогів”. Отже, перший крок у напрямку експертизи коштовностей – це пошук їхніх прототипів; другий – співставлення з прототипами; третій – вибір осмисленої схеми оцінки.

Торкнемося цієї проблеми докладніше.

Уявлення про коштовності, так само як і про інші різновиди предметів-символів, з'являються одночасно з появою у людини функції мислення і стають його невід'ємною частиною – еквівалентом осмислених узагальнень про “значимість і змістовність” тих чи інших предметів взагалі. Останнє є головною ідеєю коштовностей. Відтак, коштовності мали місце в житті людей протягом всієї історії цивілізації.

Наприклад, жіночі та чоловічі прикраси, декоративна зброя, звичайні столові предмети, виготовлені з срібла і золота у певний історичний проміжок часу; картини славетних художників або малюнки палеолітичної людини, побутові предмети, які належали видатним особистостям, уламок базальту, на якому збереглися перші в історії людства клинописні символічні тексти тощо.

Відтак, коштовності – це водночас і речі, і окреме історико-культурне або загальносуспільне явище, носії найбільш значимої культурної, наукової та історичної інформації.

У різні часи вони істотно видозмінювалися, віддзеркалюючи будь-які культурні стилі і раритети різних епох, набували відмінного сенсу, вдосконалювалися та розвивалися.

Відповідні еволюційні зміни відбувалися також і з уявленням про красу. В наш час “красу” ми розуміємо як відкрити палітру уявлень про прекрасне, яка існує лише у свідомості конкретних носіїв і межа якої фіксується лише в асоціативних та семантичних протилежностях.

Справжні коштовності є легко сприйнятливими для спостерігача – легко читається їх символічна сутність.

Саме тому грецькі мармурові статуї античної епохи ми сприймаємо як прекрасні, тому що їхні творці не користувалися фарбами і дозволили нам насолодитись лише чистими формами, гіперболізуючи їхню сутність.

З сивої давнини коштовне каміння і дорогоцінні метали були символами влади, доброчесності, багатства, смаку, нетлінності, причетності до потаємного, атрибутом справляння різних свят тощо. Без символів, створених з природного каміння, важко уявити первісні обряди, процес народження релігій, виникнення соціально-культурного середовища і образотворчого мистецтва будь-якого народу світу.

Коштовне каміння, якщо ми використовуємо його для побудови алегоричних образів в ювелірних прикрасах, не може бути “новим” або наприклад, “штучним”, адже зрілого еквіваленту в історико-культурному відношенні, в людській підсвідомості немає. Так, штучні рубіни, вартість яких становить 2-4 долари США за грам, за забарвленням та іншими фізичними властивостями нічим не відрізняються від славетних природних бірманських, які, як відомо, коштують до 200 000 доларів США за карат (1 карат = 0,2г). Відмінність названих каменів полягає лише в тому, що слова “синтетичний” або “штучний” є несумісними з відчуттям краси або значимості як символів.

Крім цього, із золота, платини, срібла традиційно виготовляли коштовності і тому решта металів, які можуть коштувати значно дорожче, все-таки не вважаються дорогоцінними. Так, ювелірні вироби з цирконію або ванадію є не

менш привабливими за кольором, стійкістю до окислення чи блиском і теж коштують дорого, однак, відсутність розвинених традицій використання цих металів для створення коштовностей не дозволяє нам (саме у наш час) говорити про них як про дорогоцінні.

Тобто, традиційні уявлення про коштовне каміння і дорогоцінні метали є консервативними, загально визнаними, символічними, історично та культурно обумовленими й стоять вище за своєю значимістю, ніж уподобання окремих особистостей.

Саме враховуючи те, що коштовності, - це не тільки предмети, а водночас і окремі історико-культурні явища, їх оцінка в певний історичний проміжок часу може здійснюватися об'єктивно.

Як окремі критерії краси оцінки прикрас з дорогоцінних каменів і металів, слід застосовувати наступні узагальнені визначення: майстерність виконання, новітність стилю, виразність художнього образу, елегантність, модність, привабливість, персоніфікація, національний колорит тощо.

Чим більше ми отримуємо позитивних естетичних вражень, тим прекраснішою здається нам річ.

Є сенс пам'ятати, що люди створюють і купують коштовності, наприклад, ювелірні вироби, здебільшого для здійснення обряду піднесення подарунків при святкуванні таких подій, як одруження, народження дитини, повноліття, ювілей, сходження на престол, вдале завершення важливої справи, призначення на посаду тощо.

Твори мистецтва та коштовності цінуються за їх образність і символічну цілісність. Водночас багатьма людьми сповідується думка про те, що коштовності можуть безпосередньо приносити вдачу своїм власникам, змінювати історичний перебіг подій, впливати на зовнішній світ. Стосовно цього слід категорично заявити, що такі припущення не мають жодного сенсу і є лише результатом штучного викривлення і трансформації уявлень про обряд обдаровування.

Так, зміст широковідомих з популярної літератури висловлень про те, що прикраси з фіалковим аметистом, який нагадує колір вина, оберігають від сп'яніння, слід переформулювати у висловлювання побажань (або нагадувань) враховувати загрозу сп'яніння і особисто є доречним при обдаровуванні духовних осіб і державних мужів.

Особливого значення для численних народів світу інколи набувають коштовності, головна ідея яких полягає в охоронній функції – це амулети і талісмани.

Згадуючи про алегорії, які викликають у свідомості експерта при дослідженні коштовностей, ми ясно розуміємо, що вони є вкрай необхідними, адже виконують функцію перетворення підсвідомо відчутних образів в осмисленні. Для споживача коштовностей алегорії дозволяють здійснювати обряди обдаровування змістовно й достойно.

Пам'ятки історії та раритети науки (викопні рештки – артефакти) є інформаційними посланнями з глибин історії і найбільш складною для

осмислення й оцінки групою коштовностей. Їх визначення має віртуальний характер, тобто такий, коли непересічні якості предметів тлумачать за допомогою абстрактних образів і символів, яких не існує у реальному світі.

Висновки.

З вище викладеного: краса, якість та цінність коштовностей цілком залежить від змістовності інформації про них. Це означає, що палітра наших уявлень про цінність коштовностей складається з окремих суб'єктивних, але цілком осмислених тлумачень про їхню красу, унікальність, позитивні властивості, практичну цінність і здатність бути символами окремих родових, історичних або наукових традицій.

Чим яскравішою та різноманітнішою є інформація про товар, тим він дорожче коштує.

Теоретично процес усвідомлення людиною явищ навколишнього світу, дослідження законів природи або виконання експертної роботи, пов'язаної з визначенням якісних характеристик коштовностей та прогнозуванням вартості, може відбуватися за двома сценаріями. Перший – це спостереження послідовності подій і підбір відповідної математичної моделі для апроксимації нею помічених закономірностей (асимптотичний підхід). Другий – це дослідження, які завершуються з'ясуванням причинно-наслідкової суті природних явищ і дають підставу науковцям для створення такої математичної моделі, яка найкращим чином описує спостереження (евристичний підхід). [2] Відмінність між цими підходами істотна, але для парадигми науки на загал не принципова.

Для коштовностей, які не підлягають продажу і оцінюються з метою страхування, вартісної оцінки музейних експонатів або сімейних реліквій, асимптотичний підхід є малопереконливим. Тобто, вирішуючи проблеми, пов'язані з оцінюванням коштовностей, найбільш цікавим для нас є саме евристичний підхід, у якому причинно-наслідкова сутність відіграє значно більшу роль при поясненні причин високої вартості коштовностей.

Список літератури

1. Артюх Т.М. Оцінка та експертиза ювелірних виробів. / Матеріали міжнародної науково-практичної конференції “Наукові та прикладні проблеми товарознавства в ринкових умовах.” – К.: КДТЕУ, 1996.
2. Як оцінювати коштовності. / В.В. Індутний, В.І. Татаринцев, В.І. Павлішин та інш. – К.: ТОВ “АЛМА”, 2001. –264с.